

บทที่ 6

แนวพระราชดำริ วิธีการ และโครงการแก้ปัญหา

รายงานการวิจัยบทนี้ ต้องการตอบวัตถุประสงค์ในเรื่องสำคัญต่อไปนี้
แนวพระราชดำริในการแก้ปัญหาให้แก่ชาวเขา และคนไทยในพื้นที่สูง ในเขตพื้นที่กลุ่มตัวอย่างจากการวิจัย

วิธีการแก้ปัญหา การแก้ปัญหาโดยใช้หลักการแก้ปัญหาในการพัฒนาชาวเขา และชาวไทย ในเขตบนพื้นที่สูง นอกจากนี้ยังเสนอการใช้หลักอริยสัจ 4 ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ

โครงการของพระเจ้าแผ่นดินในการแก้ปัญหา โดยเริ่มต้นจากโครงการส่วนพระองค์ โครงการหลวง และโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

แนวพระราชดำริในการแก้ปัญหา

แนวพระราชดำริในการช่วยเหลือราษฎร ม.จ. ภิศเดช รัชนี้ได้อธิบายไว้ในสาเหตุของการประพาสต้น พอสรุปได้ดังนี้

“พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีรับสั่งกับผู้เข้าเฝ้าฯ รวบรวมคน ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐานว่า โครงการหลวงเกิดขึ้นเพราะท่านไปเที่ยว

คำว่า “ไปเที่ยว” นี้ เราท่านน่าจะว่า “ประพาสต้น” มากกว่า เพราะนอกจากจะเป็นราชาศัพท์ที่ถูกต้อง แต่ออกจะไม่ใช้กันแล้ว ยังทำให้เราเห็นภาพพระพุทธรูปเจ้าหลวงเวลาเสด็จไปเที่ยวบ้านชาวบ้าน โดยที่เขาไม่ทราบว่าท่านเป็นใคร จึงไม่ประหม่อมมาก คุยกดลองถึงการกินอยู่ ทำให้ท่านสามารถพระราชทานความช่วยเหลือได้ตามพระราชอัธยาศัย

ส่วนพระราชชนัดดา คือรัชกาลที่ 9 ของเรานี้เมื่อทรงแปรพระราชฐานไปเชียงใหม่เพื่อตากอากาศ จะเสด็จไปหน้าหนาว จึงเรียกว่าพักผ่อนอย่างที่ใคร ๆ เขามักจะแยกกันไม่ได้ นอกจากนี้ท่านไม่ได้ทรงพัก แต่มักจะเสด็จขึ้นดั้นไปทอดพระเนตรชีวิตของคนบนดอย ซึ่งสำหรับคนอื่น ๆ ยังกับว่าอยู่คนละโลกกับเรา เช่นราว 30 ปีมาแล้ว จะไปพระธาตุดอยสุเทพ มีถนนลูกรังที่รถยนต์ขึ้นได้ แต่ลำบาก จากนั้นถ้าจะไปบ้านแม้วดอยปู่ก็ต้องเดินเอา นอกจากจะจ้ำงเสลี่ยงนั่งให้เขาหาบโยกเยกไป ในเมืองระยะใกล้ ๆ ต้องใช้เวลาเดินทางนานเช่นนี้ ดอยจึงพันहुตันตาของคนไทยส่วนมาก โดยเฉพาะพวกเกษตร เว้นแต่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ที่หมู่บ้านแม้วใกล้พระตำหนักนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินแบบทรงเดินไป ท่านรับสั่งถามแม้วที่นั่นว่า นอกจากปลูกฝิ่นขายแล้ว เขามีรายได้จากพืชพันธุ์อื่นอีกหรือเปล่า ซึ่งเรื่องนี้ ถ้าเป็นคนอื่นถึงจะไม่ใช้ตำรวจถามก็ตาม เขาคงบอกว่า “เปล่า ๆ ฝิ่นบดี เสาบปลูก” และยิ่งกว่านั้น เขาปลูกโดยวิธีที่ทำลายสิ่งแวดล้อม เช่น ป่าและหน้าดินบริเวณต้นน้ำลำธารเกิดความเสียหายที่กระจายลงสู่ส่วนอื่น ๆ ของประเทศอีกด้วย แต่สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เขาเห็นได้ชัดว่าท่านทรงสนพระราชหฤทัย ทรงเห็นใจเขา มีพระราชประสงค์จะช่วย จึงไม่ปิดบังความจริงอะไร ทำให้ทรงทราบว่า นอกจากฝิ่นแล้ว เขายังเก็บห่อพื้นเมืองขาย ซึ่งแม้ว่าลูกจะเล็กก็ตาม แต่ก็ยังได้เงินเท่า ๆ กัน” (สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ, 2539 : 24-27)

สำหรับแนวพระราชดำริในการช่วยเหลือราษฎรในเขตพื้นที่สูงในภาคเหนือ หรือชาวเขา ตลอดจนชาวไทย ส่วนน้อยในเขตพื้นที่สูงเกิดจากสาเหตุหลัก คือ ปัญหาเรื่องฝิ่น การบุกรุกทำลายป่า เพื่อการทำไร่หมุนเวียน ส่งผลให้เกิดน้ำท่วม ภัยแล้ง ดินเสื่อมโทรม และขาดแคลนน้ำ สำหรับคนพื้นราบ การช่วยเหลือชาวเขาที่ประสบปัญหาแร้นแค้น ยากลำบาก ก็เป็นเหตุผลอย่างหนึ่งในการช่วยเหลือมวลมนุษยชนในแผ่นดินไทย ให้มีความอยู่ดีกินดีบนความพอเพียงที่เท่าเทียมกัน

แนวพระราชดำริในการทรงช่วยเหลือชาวเขา และคนไทย สังเกตและวิเคราะห์ได้จาก กระแสพระราชดำรัสดังต่อไปนี้

“เรื่องที่จะช่วยชาวเขาและโครงการชาวเขานั้น มีประโยชน์โดยตรงกับชาวเขาที่จะส่งเสริม และสนับสนุนให้ชาวเขาความเป็นอยู่ดีขึ้น สามารถเพาะปลูกสิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นรายได้กับเขาเอง ที่มีโครงการนี้ จุดประสงค์อย่างหนึ่งก็คือมนุษยธรรม หมายถึงให้ผู้ที่อยู่ในถิ่นทุรกันดาร สามารถที่จะมีความรู้และพุงตัว มีความเจริญได้ อีกอย่างหนึ่งก็เป็นเรื่องช่วยในทางที่ทุกคนเห็นว่า ควรจะช่วย เพราะเป็นปัญหาใหญ่ ก็คือปัญหาเรื่องยาเสพติด ถ้าสามารถช่วยชาวเขาปลูกพืชที่เป็น ประโยชน์บ้าง เขาจะเลิกปลูกยาเสพติด คือ ฝิ่น ทำให้นโยบายการระงับการปราบปรามการสูบฝิ่น และการค้าฝิ่นได้ผลดี อันนี้เป็นผลอย่างหนึ่ง ผลอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งสำคัญมากก็คือ ชาวเขาเป็นผู้ที่ทำการเพาะปลูกโดยวิธีที่จะทำให้บ้านเมืองของเราไปสู่หายนะได้ โดยที่ถางป่าแล้วปลูกโดยวิธีที่ไม่ ถูกต้อง ถ้าพวกเราทุกคนไปช่วยเขา ก็เท่ากับช่วยบ้านเมืองให้มีความดี ความอยู่ดีกินดีและความปลอดภัยได้อีกทั่วประเทศ เพราะถ้าสามารถทำโครงการนี้ได้สำเร็จ ให้ชาวเขาอยู่เป็นหลักแหล่ง สามารถที่จะอยู่ดีกินดีพอสมควร และสนับสนุนนโยบายที่จะรักษาป่าไม้ รักษาดินให้เป็นประโยชน์ต่อไป ประโยชน์อันนี้จะยั่งยืนมาก”

พระราชดำรัสนี้เท่ากับเป็นการตอบคำถามที่ว่า “ไปช่วยทำไมกันชาวเขา” (ม.จ. ภิศเดช รัชนี, 2551 : 43-45)

เป้าหมายของการจัดตั้งโครงการหลวงเพื่อช่วยเหลือชาวเขา สรุปได้ 5 ประการ ดังนี้

1. ช่วยชาวเขาเพื่อมนุษยธรรม
2. ช่วยไทยโดยลดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ คือป่าไม้และต้นน้ำลำธาร
3. กำจัดการปลูกฝิ่น
4. รักษาดิน และใช้พื้นที่ให้ถูกต้อง คือให้ป่าอยู่ในส่วนที่ควรเป็นป่าและทำไร่ทำสวนใน

ส่วนที่ควรเพาะปลูก อย่าให้ส่วนทั้งสองนี้รุกร้าซึ่งกันและกัน

ซึ่งข้อ 4 นี้ ถ้าทั้งกรมป่าไม้และเกษตรกรดำเนินการที่มีรับสั่งก็จะลดปัญหาสำคัญของชาติไปได้

ต่อไปเมื่อโครงการหลวงก้าวหน้าไปบ้างแล้ว ก็เห็นช่องทางว่าจะต้องเพิ่มเป้าหมายอีกหนึ่งข้อ คือ

5. ผลิตพืชผลเพื่อเพิ่มประโยชน์ทางเศรษฐกิจแก่ประเทศ เช่น มันฝรั่ง เป็นต้น (ม.จ.ภิศเดช รัชนี, 2551)

การจัดตั้งโครงการหลวงครั้งแรก เกิดขึ้นในพ.ศ. 2512 คือ โครงการหลวงอ่างขาง ปัจจุบัน คือ สถานีเกษตรหลวงอินทนนท์ ในขณะที่ยังไม่ได้จัดตั้งโครงการหลวงหลายพื้นที่ ได้จัดตั้งโครงการ พระบรมราชานุเคราะห์ชาวเขา ในระหว่างปีพ.ศ. 2517-2522)

วัตถุประสงค์ของโครงการพระบรมราชานุเคราะห์ชาวเขาในระยะแรก คือ

1. เพื่อป้องกันการทำลายป่าต้นน้ำโดยราษฎรชาวเขา และส่งเสริมการปลูกป่าทดแทน
2. เพื่อจัดให้ราษฎรชาวเขาลีกโยกย้ายที่ทำกิน และการทำลายป่าเพื่อปลูกฝิ่น ซึ่งเป็นการผิดกฎหมาย และให้รู้จักอยู่เป็นหลักแหล่งโดยดำเนินการจัดหาพันธุ์พืชที่ทดสอบแล้วว่าสามารถปลูกได้ในสภาพภูมิประเทศและสภาพภูมิอากาศที่เป็นถิ่นที่อยู่ของราษฎรชาวเขา อีกทั้งเป็นพืชที่สามารถทำรายได้สูงเท่ากับฝิ่นหรือมากกว่า
3. เพื่อดำเนินการฝึกอบรมราษฎรชาวเขาให้เข้าใจหลักวิชาการเกษตรที่สูง รวมทั้งการเลี้ยงสัตว์
4. เพื่อดำเนินการทดลองวิจัยพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ที่จะสามารถขยายพันธุ์ให้แก่ราษฎรเพื่อนำไปปลูก และเลี้ยง เพื่อเพิ่มพูนรายได้ โดยทำการศึกษาในด้านการขนส่งและภาวะตลาดด้วย
5. เพื่อส่งเสริมในด้านการศึกษา อนามัย และการวางแผนครอบครัวแก่ราษฎรชาวเขา (สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ, 2539 : 62-63)

วิธีการในการแก้ปัญหา

วิธีการในการแก้ปัญหา เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ได้พระราชทานวิธีการไว้ดังนี้ (คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี, 2539 : 65)

1. ลดขั้นตอน คือ จะทำอะไรก็ได้จะต้องให้มีการอนุมัติต่อ ๆ กันไปหลายชั้น อีกนัยหนึ่งให้กระจายอำนาจ

2. ปิดทองหลังพระ อย่าทำความดีเพื่อเอาไว้อวด
3. เร็ว ๆ เข้า
4. ช่วยเขา ช่วยตัวเอง คือ ช่วยชาวเขาให้เขาช่วยตัวเองได้

สำหรับหลักการวิธีการบริหาร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานสูตร 3M และสมการ คือ

$$M1 + M2 + M3 = \text{ผลสำเร็จ}$$

$$M1 = \text{เงิน} \quad M2 = \text{คน} \quad M3 = \text{วิธี}$$

M1 เงิน ได้จากกระเป๋าท่าน และข้าพเจ้า M2 คือผู้ร่วมงานของเรานั้นมาจากหลายระดับ ตั้งแต่นักเศรษฐศาสตร์ผู้เคยเป็นรัฐมนตรีไปจนพลตำรวจ ครูโรงเรียนชาวเขา ทุกคนเป็นอาสาสมัคร ไม่ได้อะไรพิเศษ หรือทุกันดารฝ่าภัยอันตรายหลายประการ

เมื่อทีมผู้เชี่ยวชาญเกษตร พัฒนาที่ดิน และแพทย์ไปทำงานตามดอยก็จะใช้เฮลิคอปเตอร์ ทหารอากาศหรือตำรวจ นักบิน ฮ. นี้ตามปกติบินรบอยู่ที่เชียงรายได้ และน่าน และมาเชียงใหม่เพื่อคลายความตึงเครียด สำหรับเรื่อง M3 คือวิธีทำงานนั้น จุดสำคัญคืออย่างให้ยุ่งยาก จะต้องให้ความช่วยเหลือโดยเร็ว โดยตรง ไม่มีขั้นตอนสีแดงพันแข้งพันขา ไม่มีคณะกรรมการเป็นทางการ จึงไม่ต้องเสียเวลาประชุมอย่างยืดยาด จะปรึกษาหารืออะไรก็ทำในท้องที่ เวลารับประทานอาหารกลางวันใกล้น้ำตก หรือระหว่างเยี่ยมหมู่บ้านชาวเขาดังที่เกิดขึ้นที่ดอยปุย (ม.จ.ภิศเดช รัชนิ, 2551 : 47)

การแก้ปัญหาโดยใช้หลักอริยสัจ 4

ในการแก้ปัญหาความทุกข์ยากแร้นแค้นของราษฎรในกลุ่มม้ง กะเหรี่ยง และคนไทย โดยใช้โครงการส่วนพระองค์ โครงการหลวง และโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จุดเริ่มต้นเกิดจากหลักอริยสัจ 4 และแนวทางปฏิบัติ หรือการแสวงหาความรู้ตามวิธีการทางวิทยาศาสตร์

หลักอริยสัจ 4 และแนวทางปฏิบัติ ประกอบด้วย 4 ประการ ได้แก่

ทุกข์ คือ ความทุกข์ เป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา

สมุทัย คือ มูลเหตุแห่งความทุกข์

นิโรธ คือ สิ่งที่ใช้ดับทุกข์

มรรค คือ แนวทางแห่งการดับทุกข์

ขั้นตอนการเข้าถึงอริยสัจ 4 3 ประการ ประกอบด้วย

การรับรู้ คือ ความเข้าใจในสิ่งที่มากระทบ

การใช้ปัญญา คือ การคิด วิเคราะห์เหตุแห่งที่มาของความทุกข์หรือปัญหา

การกำหนดสิ่งดับทุกข์

ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช มังศรี บัวศรี ได้เปรียบเทียบวิธีการแก้ปัญหาตามหลักการแสวงหาความรู้ตามวิธีการทางวิทยาศาสตร์ 5 ขั้นว่า เปรียบเทียบได้กับอริยสัจ 4 (จันทร์ทิพย์ ลิ้มทอง, 2553 : 85-90) กล่าวคือ ทุกขะ (ความทุกข์) คือ ขั้นที่ 1 สถานการณ์ที่เป็นปัญหา สมุทัย (สาเหตุ) คือ ขั้นที่ 2 การตั้งสมมติฐานจากประสบการณ์ในอดีต จากแนวคิด ทฤษฎี หรือจากภูมิปัญญาเดิม นิโรธ (การดับ) คือ ขั้นที่ 3 การทดลอง นำสมมติฐานทั้งหมดไปทดลองปฏิบัติจริง เพื่อหาผลที่เกิดขึ้น มรรค (หนทาง) คือ ขั้นที่ 4 และที่ 5 ได้แก่การวิเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นหลายครั้ง จนเชื่อถือได้แล้วหาข้อสรุป นำไปปฏิบัติเพื่อแก้ทุกข์ หรือปัญหาต่าง ๆ ให้หลุดพ้นไป

การแก้ปัญหาในการช่วยเหลือราษฎรในเขตพื้นที่สูงภาคเหนือ ระยะแรกก่อนพ.ศ. 2525 หรือในระยะแห่งการเริ่มต้น ตั้งแต่พ.ศ. 2510-2525 เริ่มต้นจากทุกขะ หรือขั้นที่ 1 สถานการณ์ที่เป็นปัญหา ได้แก่ ชาวเขาปลูกฝิ่น การค้าขายฝิ่น การเสพยาเสพติด สูญเสียต่อสุขภาพ การทำไร่เลื่อนลอยบุกรุกแผ้วถางป่า ส่งผลต่อภัยธรรมชาติ เกิดปัญหาภัยแล้ง น้ำท่วม ปัญหาความยากจนแร้นแค้น ขาดสุขอนามัยที่ดี ขาดปัจจัยพื้นฐานการผลิต สมมติฐานในการแก้ปัญหา หรือสมุทัย คือ การพระราชทานหมูพันธุ์ให้แม่สาใหม่เลี้ยง 3 ตัว พร้อมกันพันธุ์พืชอาหารหมู นอกจากนี้ยังพระราชทานพันธุ์มันสำปะหลัง ถั่ว ข้าวฟ่าง พริกไทย ส่งเสริมการปลูกข้าวเพื่อบริโภค สร้างโรงสีพลังน้ำ ส่งเสริมการปลูกพืชผักเมืองหนาว และไม้ผล เช่น ลิ้นจี่ พลับ สาลี่ เพื่อทดลองตามขั้นที่ 3 หรือนิโรธ จากการศึกษาทดลองติดต่อกันมาอย่างต่อเนื่องทุก ๆ ปี ยกตัวอย่างหมู่บ้านแม่สาใหม่ บ้านหนองหอย และหมู่บ้านใกล้เคียง ได้เสด็จพระราชดำเนินติดต่อกันอย่างต่อเนื่องทุกปี ตั้งแต่พ.ศ. 2507 -2527 รวมระยะเวลา 20 ปี นับจำนวนได้ 13 ครั้ง (องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง, ม.ป.ป. : 70) จึงได้บรรลุผลขั้นที่ 4 คือ มรรค และขั้นที่ 5 คือได้ข้อสรุปว่า หมูพันธุ์ แกะ ไม่เหมาะสมที่จะให้ชาวเขาเลี้ยง เพราะต้องปลูกพันธุ์อาหาร ต้องซื้ออาหารสัตว์ ต้องมีสัตวแพทย์ดูแลอย่างใกล้ชิด ความทนทานโรคน้อยกว่าพันธุ์พื้นเมือง การปลูกผักเมืองหนาว เหมาะที่สุดกับกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง การปลูกไม้ผลเมืองหนาว และผักเมืองหนาว เหมาะสมกับกะเหรี่ยง การส่งเสริมการปลูกกาแฟ แทนเมี่ยง เหมาะสมสำหรับหมู่บ้านชาวไทยเขตที่สูง เพราะกาแฟต้องการไม้ใหญ่เป็นร่มเงา เช่นเดียวกับ

เมื่อยัง เมื่อความต้องการบริโภคเมื่อยังลดลง จึงส่งเสริมการปลูกกาแฟแทน หรือกรณีของโครงการสหกรณ์หมู่บ้านสันกำแพง เมื่อตั้งสมมติฐานแล้วว่าพื้นที่แห้งแล้ง ไม่เหมาะกับการเพาะปลูก แต่ต้องสร้างอ่างเก็บน้ำไว้เพื่อการบริโภค อุปโภค ดังนั้นพื้นที่ดังกล่าวจึงส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ เลี้ยงโคนม ดีกว่าการส่งเสริมการเพาะปลูก

หลักอริยสัจ 4 ซึ่งเริ่มต้นด้วยทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ซึ่งสอดคล้องกับวิธีการแก้ปัญหาตามหลักการแสวงหาความรู้ ตามวิธีวิทยาศาสตร์ จึงเป็นจุดเริ่มต้นแห่งการค้นพบที่สำคัญในการพัฒนา ดังนั้นหลังจากพ.ศ. 2525 การส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ เช่น หมู แกะ บณูเขาก็ก็น้อยลง และสรุปบทเรียนได้ว่า การปลูกพืชผักเมืองหนาว เหมาะสมที่สุด ดังนั้นจึงเกิดกิจกรรมการส่งเสริมการเกษตรโดยการปลูกผักเมืองหนาว ดอกไม้เมืองหนาว และพืชเมืองหนาว ที่เหมาะสมกับดินลูกรัง เขตภูเขา การปลูกผักและผลไม้ ต้องการหน้าดินร่วนซุย อุดมสมบูรณ์ หน้าดินลึกไม่เกิน 1 ฟุต ก็สามารถเพาะปลูกได้ดี ถ้ามีระบบน้ำอุดมสมบูรณ์ ดังนั้นการสร้างอ่างเก็บน้ำบนพื้นที่สูง โดยนำน้ำมาจากลำธารที่สูงกว่าอ่างเก็บน้ำ แล้วขังน้ำไว้ หรือกั้นลำธารน้ำไว้ในลักษณะอ่างเก็บน้ำ จึงเป็นบทเรียนสำคัญในการพัฒนา “น้ำคือชีวิต” การจัดหาแหล่งน้ำเพื่อการบริโภค อุปโภค จึงเป็นสิ่งสำคัญมากที่สุด น้ำฝนเกิดจากการระเหยของแหล่งน้ำ เช่น ทะเล มหาสมุทร แม่น้ำ ลำคลอง ฯลฯ ประมาณมากกว่าร้อยละ 70 และเหลืออีกประมาณร้อยละ 20-25 เกิดจากการคายไอน้ำของพืชในเขตป่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งป่าเขตร้อนในเขตภูเขาสูง

การสรุปบทเรียนดังกล่าวแล้ว จึงสัมพันธ์กับระบบนิเวศป่า ความหลากหลายทางชีวภาพ และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งตัวมนุษย์ที่อยู่ร่วมในระบบนิเวศที่ต้องอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืน พึ่งพาอาศัยกันทั้งระบบนิเวศบก และระบบนิเวศน้ำ และเกี่ยวพันกันทั้งระบบนิเวศป่า ระบบนิเวศเมือง

จากการศึกษา ทดลอง และสรุปบทเรียนอันยาวนาน ตลอดระยะเวลาครองราชย์สมบัติ 70 ปี (2489-2559) จึงเกิดโครงการส่วนพระองค์ โครงการหลวง และโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตลอดจนแนวพระราชดำริ และหลักการทรงงาน กล่าวคือ

1. ทำให้เกิดหลักการพัฒนาแบบ “เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา”
2. เกิดหลักการ บวร คือ การพัฒนาร่วมกันระหว่างชาวบ้าน (บ้าน) วัด และโรงเรียน คือ พัฒนาการศึกษาคบคู่ไปด้วย
3. หลักการทรงงาน 23 ข้อ ในการดำเนินโครงการต่าง ๆ
4. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในการดำเนินชีวิตหรือประกอบธุรกิจ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเปรียบเหมือนสมอในการคิด ควบคุม การสั่งงาน หรือการกระทำอย่างมีสติ ไตร่ตรอง อย่างรอบคอบ ระมัดระวัง ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ หัวใจในความอยู่รอดของเศรษฐกิจพอเพียง คือ หัวใจในความอยู่รอดของชีวิต ถ้าขาดหัวใจ หรือหัวใจบกพร่อง ก็จะนำชีวิตไปสู่ความตาย

โครงการแก้ปัญหาให้แก่ราษฎร

โครงการแก้ปัญหาความแร้นแค้นให้แก่ราษฎรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สามารถแบ่งได้ออกเป็น 3 โครงการ คือ โครงการส่วนพระองค์ โครงการหลวง และโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

โครงการหลวง ประกอบด้วย โครงการหลวงแม่สาใหม่ โครงการหลวงหนองหอย สำหรับแก้ปัญหากลุ่มชาติพันธุ์ม้ง โครงการหลวงตีนตก แก้ปัญหากลุ่มชาวไทยในพื้นที่สูง โครงการหลวงทุ่งหลวง แก้ปัญหากลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ประกอบด้วย โครงการสหกรณ์หมู่บ้านสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ และโครงการพัฒนาพื้นที่ห้วยลาน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ สำหรับแก้ปัญหาคนไทย ซึ่งบุกรุกป่าทำไร่ และขาดแคลนพื้นที่ประกอบอาชีพ

โครงการส่วนพระองค์

โครงการส่วนพระองค์ (พ.ศ. 2506-2525) จุดเริ่มต้นของโครงการช่วยเหลือราษฎร เริ่มต้นจากโครงการส่วนพระองค์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จประพาสเยี่ยมเยียนพสกนิกรในภาคเหนือ ในปีพ.ศ. 2501 ต่อมาในพ.ศ. 2504 ได้ทรงสร้างพระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์ที่ดอยบวกห้า ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเป็นที่ประทับในการเสด็จประพาสภาคเหนือ เพื่อช่วยเหลือราษฎร จุดเริ่มต้นในการทรงประสบแบบ “เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา” จึงเริ่มเกิดขึ้น และชัดเจนขึ้น ณ พระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์ ด้วยการเสด็จประพาสต้นสำรวจพื้นที่ เยี่ยมเยียนชาวเขา จึงได้พบปัญหาการปลูกฝิ่น และการเผาป่าทำไร่เลื่อนลอย ไร่ฝิ่นในเขตหมู่บ้านม้งดอยปุย ซึ่งอยู่ห่างจากพระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสต้นถึง 14 ครั้ง ในระหว่างพ.ศ. 2506-2543 เพื่อเยี่ยมเยียน และแก้ปัญหาให้แก่กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง (อานวย เมธาพันธ์ และคณะ. สัมภาษณ์, 10 ธันวาคม 2560)

เพื่อเป็นการศึกษาข้อมูลจากประสบการณ์ตรง ในการวางแผนพัฒนาแก้ไขปัญหาของราษฎร ดังนั้นในวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2507 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินจากบ้านม้งดอยปุย พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ โดยมีสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าหญิงอุบลรัตนฯ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าวชิราลงกรณ์ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าสิรินธรเทพรัตนสุตา สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ เสด็จตามเส้นทาง โดยเริ่มจากดอยปุย กิ่งม้งปลิว ดอยผาฮ่อมผาเกล็ดทอง บวกกระทิง ไร่ม้ง ห้วยงู ป่าคา บ้านปางขมุ (บ้านแม่สา) เป็นครั้งแรก ระยะทาง 10 กิโลเมตร ประทับแรม 1 คืน รวมเวลา 2 วัน 1 คืน เพื่อเยี่ยมเยียนชาวเขาเผ่าม้งบ้านแม่สา

ทรงทอดพระเนตรการทำไร่ฝิ่น ชีวิตความเป็นอยู่อันแร้นแค้นและเรื่องราวอื่น ๆ ที่แตกต่างจากคนพื้นราบ (องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง, ม.ป.ป. : 39-40) ณ หมู่บ้านแม่สา ซึ่งต่อมาก็เป็นพื้นที่โครงการหลวงแม่สาใหม่ (พ.ศ. 2525)

การแก้ปัญหาความทุกข์ยากของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง บ้านแม่สาใหม่ บ้านหนองหอย และหมู่บ้านอื่น ๆ ในเฉพาะในเขตอำเภอเมือง และอำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ เกิดขึ้นก่อนเกิดโครงการแม่สาใหม่ (พ.ศ. 2525) เริ่มต้นตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสต้น

หมู่บ้านม้ง ดอยปุย ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ตั้งแต่พ.ศ. 2506 แล้วต่อมาในพ.ศ. 2507 ก็เสด็จประพาสต้นเดินป่า 2 วัน 1 คืน จากบ้านม้งดอยปุย สู่บ้านม้งแม่สา อำเภอแมริม และในปีพ.ศ. 2509 ก็ได้เสด็จประพาสต้นพื้นที่อื่น ๆ ในภาคเหนือ

ในปีพ.ศ. 2506 คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้เริ่มโครงการจัดการลุ่มน้ำบนภูเขาที่ห้วยคอกม้า ดอยปุย ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ และในปีพ.ศ. 2508 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้จัดตั้ง “โครงการศึกษาไม้ผล” ทดลองปลูกพันธุ์ไม้ผลเมืองหนาวเพื่อส่งเสริมอาชีพชาวเขา ในปีพ.ศ. 2512 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์จำนวน 200,000 บาท เพื่อซื้อพื้นที่เพิ่มเติมให้แก่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ สำหรับการวิจัยผลไม้เมืองหนาว หรือ “สวนสองแสน” ปัจจุบันเรียกว่า “สถานีวิจัยดอยปุย” และในปีเดียวกันก็ได้จัดตั้งโครงการหลวงอ่างขาง (พ.ศ. 2512) ตำบลแม่งอน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ขึ้นเป็นครั้งแรก (ประวัติความเป็นมาของสถานีวิจัยดอยปุย, 2554)

หลังจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงใช้หลักการทรงงาน เช่น การศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ การแก้ปัญหาที่จุดเล็ก หลักภูมิสังคม พออยู่พอกิน การขาดทุนคือกำไร และผ่านการ “เข้าใจ เข้าถึง” เป็นเบื้องต้นแล้ว การพัฒนาจึงเริ่มต้นขึ้น ดังกระแสพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแก่ผู้มาเฝ้าฯ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2512

“...เมื่อวันที่ 29 มกราคม เราขึ้นเฮลิคอปเตอร์ไปลงไนไร่ผืนที่กำลังออกดอกบานสะพรั่ง เราออกเดิน 25 นาที ก็ถึงหมู่บ้านม้งชื่อแม่สา ซึ่งอยู่ต่ำกว่าแม่สาเดิม นอกจากนี้เรายังเอาหมูอย่างดีไปด้วย 3 ตัว สำหรับขยายพันธุ์ พร้อมด้วยพืชสำหรับปลูกเป็นอาหารหมู...” (องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง, ม.ป.ป. : 96) นอกจากหมูพันธุ์ที่พระราชทานแก่ราษฎรชาวม้งบ้านแม่สาใหม่แล้ว ยังพระราชทานผ้าห่มกันหนาว เสื้อกันหนาว ขนมหันธุ์มันสำปะหลัง พริกไทย ข้าวฟ่าง และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แพทย์หลวง และพยาบาลซึ่งตามเสด็จ ตรวจรักษาและมอบยารักษาโรคแก่ชาวบ้าน แล้วเสด็จต่อไปยังหมู่บ้านอื่น ๆ ในตำบลโป่งแยง เพื่อทรงเยี่ยมเยียนราษฎร

รูปที่ 6.1 จุดประทับแรมในป่าบ้านปางขมุ

กระแสพระราชดำรัสในวันที่ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2512 ยังได้ทรงกล่าวถึงวิธีการเลี้ยงหมู และการอภิปรายซักถาม แสดงความคิดเห็นของชาวม้ง ดังนี้

“เจ้าหน้าที่เกษตรไปกับเราด้วยหนึ่งนาย และเริ่มบรรยายเรื่องการเลี้ยงสัตว์ และการเกษตร โดยใช้คำง่าย ๆ การบรรยายค่อย ๆ กลายเป็นการอภิปราย ซึ่งทั้งฝ่ายม้ง และฝ่ายเราต่างก็ แลกเปลี่ยนความคิดว่า ทำอย่างไรจะเลี้ยงหมูให้ได้ผลดีที่สุด กับกล่าวถึงวิธีปลูกถั่ว ข้าวฟ่าง และ มันเทศสำหรับเป็นอาหารหมู” (ม.จ. ภิศเดช รัชนิ, ม.ป.ป. : 27-28)

ในวันที่ 11 มกราคม พ.ศ. 2514 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จบ้านแม่สาใหม่ ครั้งที่ 3 เจ้าหน้าที่และชาวบ้านเฝ้ารับเสด็จ ณ บริเวณ โรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ 7 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานเครื่องอุปโภคบริโภคแก่ ครู พระราชทานแกะ จำนวน 5 ตัว แก่หมู่บ้านแม่สาใหม่ ตามโครงการพระบรมราชานุเคราะห์ ชาวเขา แล้วเสด็จฯ ทอดพระเนตรสวนแอปเปิล สาลี่ ไร่มันฝรั่ง และถั่วแดง (องค์การบริหารส่วน ตำบลโป่งแยง, ม.ป.ป. : 95)

รูปที่ 6.2 โรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ 7

ในวันที่ 7 มกราคม พ.ศ. 2515 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่ขุนห้วยต้นฝิ่ง บ้านหนองหอย บ้างปางป่าคา และบ้านแม่สาใหม่ ณ โรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ 7 ได้พระราชทาน สมุด ดินสอ และเสื้อกันหนาว แก่ นักเรียน 45 คน ทอดพระเนตรโคพระราชทาน แหล่งน้ำ ไก่พันธุ์ ทรงมีพระราชดำรัสแนะนำเกี่ยวกับการรักษาแหล่งน้ำ การปลูกไม้ผลแทนไม้ล้มลุก (องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง, ม.ป.ป. : 47)

รูปที่ 6.3 หมู่บ้านแม่สาใหม่

ในวันจันทร์ที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2516 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินจากพระตำหนักภูพองคราชนิเวศน์ไปทรงเยี่ยมราษฎรที่บ้านโป่งแยงนอก และบ้านม้งหนองหอย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานสมุดดินสอ และขนม แก่ครูและนักเรียนที่เฝ้ารับเสด็จ ต่อจากนั้นได้ทอดพระเนตรติดตามผลงานที่บ้านม้งหนองหอย ต่อมาในวันที่ 30 มกราคม พ.ศ. 2517 ทั้งสองพระองค์ได้เสด็จหมู่บ้านหนองหอย และบ้านแม่สาใหม่

รูปที่ 6.4 ที่ตั้งหมู่บ้านหนองหอย

ในการเสด็จประพาสครั้งนี้ นอกจากได้พระราชทานสมุด ดินสอ ผ้าห่มกันหนาวแล้ว ยังได้พระราชทานพันธุ์พืช บำรุงดิน และอาหารสัตว์ที่บ้านหนองหอย สำหรับที่บ้านแม่สาใหม่ ได้ทอดพระเนตรยั้งข้าว ซึ่งจัดเป็นธนาकरข้าว โรงสีข้าวพลังน้ำ ไร่กาแฟ ทรงพระราชดำเนินไปยังสำนักสงฆ์ นายปายิ่ง แซ่แม่ว ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านแม่สาใหม่ ได้กราบบังคมทูลพระกรุณาขอพระราชทานที่ดินสำหรับทำนา และขอพระราชทานรถยนต์สำหรับขนส่งผลผลิตจากไร่สู่ตลาด พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัส ชี้แจงว่า ในขณะนี้ โครงการจัดการลุ่มน้ำแม่สา มีการสำรวจพื้นที่ เจ้าหน้าทีที่เกี่ยวข้องได้ห้ามมิให้ทำนา ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่เป็นต้นน้ำลำธาร และเส้นทางน้ำไหล สำหรับพื้นที่ที่ทำกินที่มีน้ำไม่เพียงพอ กำลังแก้ปัญหาเรื่องนี้ เพื่อช่วยเหลือราษฎร สำหรับการขอพระราชทานรถยนต์เพื่อรับส่งผลผลิตจากหมู่บ้านสู่ตลาดนั้น ทรงมีพระราชดำริว่า ควรนัดวันให้รถของหน่วยราชการที่ทำงานช่วยเหลือชาวเขารับพืชไร่ไปส่งตลาดแทน การลงทุนซื้อรถยนต์ เพราะการมีรถยนต์นั้นต้องมีเงินสำหรับค่าซ่อมแซมซึ่งจะเป็นภาระต่อหมู่บ้าน แต่เมื่อราษฎรบ้านแม่สาใหม่ได้แสดงความจำนงค์ที่จะช่วยกันบริจาคเงินเพื่อสมทบทุนเพื่อการซื้อรถยนต์ ทรงเห็นสมควรว่า เงินนั้นควรจะเก็บไว้เป็นค่าใช้จ่ายในการช่วยซื้อน้ำมัน ซึ่งจะเป็นการเหมาะสมที่สุด (องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง, ม.ป.ป. : 48-49)

การเสด็จประพาสต้นในแต่ละครั้งของทุกปี นอกจากทรงติดตามพระราชกรณียกิจเดิมแล้วยังทรงเพิ่มเติมกิจกรรมใหม่ ๆ ที่เหมาะสมกับภูมิสังคมเพิ่มเติม เช่น พ.ศ. 2519 ได้เสด็จบริเวณพื้นที่สร้างฝาย บ่อกักน้ำไว้ใช้ในหมู่บ้าน และเครื่องสีข้าวพลังน้ำ พ.ศ. 2520 ได้จัดส่งเจ้าหน้าที่วิชาการเกษตรมาแนะนำแก่ราษฎร นอกจากนี้ได้สาธิตวิธีทำปุ๋ยหมักให้แก่ชาวบ้าน และนักเรียน ได้ทอดพระเนตรการตีเหล็กเพื่อผลิตเครื่องมือเกษตร และทรงแนะนำให้ผลิตเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือนเพื่อใช้เอง และจัดจำหน่าย ทรงมีพระราชดำรัสแนะนำหัวหน้าสถานีหลวงพัฒนาชาวเขา ส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกข้าวในที่ราบลุ่มตอนล่าง สำหรับพื้นที่ตอนเหนือน้ำน้อย ก็ปลูกกระเทียม ถั่ว และพืชอื่น ๆ ที่เหมาะสม ควรสร้างระบบการชลประทาน เช่น ฝาย อ่างเก็บน้ำ แนะนำให้ราษฎรอนุรักษ์ป่า และปลูกป่าทดแทน ในเดือนมกราคมทุกปี ระหว่างพ.ศ. 2521-2527 ได้เสด็จประพาสต้น เพื่อทรงแนะนำส่งเสริมอาชีพ และชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรอย่างต่อเนื่อง ได้มีการส่งเสริมปลูกพืชผักทดแทนฝิ่น จนประสบผลสำเร็จ (องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง, ม.ป.ป. : 65-69)

การเสด็จประพาสต้นเพื่อเยี่ยมเยียน และพัฒนาหมู่บ้านแม่สาใหม่ บ้านหนองหอย และหมู่บ้านใกล้เคียง ได้เสด็จพระราชดำเนินติดต่อกันมาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่พ.ศ. 2507 ถึงพ.ศ. 2527 รวมระยะเวลา 20 ปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบรมวงศานุวงศ์เสด็จบ้านแม่สานับจำนวนได้ 13 ครั้ง รวมทั้งเขตหมู่บ้านพื้นที่ใกล้เคียงด้วย

แนวพระราชดำริในการแก้ปัญหาการปลูกฝิ่น การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และความยากจน เฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เขตอำเภอแมริม พระราชกรณียกิจอย่างเป็นรูปธรรม ได้เกิดขึ้นเมื่อพ.ศ. 2507 เมื่อครั้งเสด็จประพาสต้นจากหมู่บ้านดอยบุญถึงหมู่บ้านแม่สา เพื่อทรงเยี่ยมเยียนราษฎรและทรงศึกษาภูมิสังคม และมีพระราชกรณียกิจในการเสด็จประพาสต้นเพื่อแก้ปัญหาให้แก่ราษฎรอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งการปฏิบัติงานต่าง ๆ สำเร็จลุล่วงตามเป้าหมาย จึงได้จัดตั้งศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่สาใหม่ ในพ.ศ. 2525 และศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย ในพ.ศ. 2527 เพื่อรับพันธกิจอย่างถาวรต่อไป

ดังนั้นการแก้ปัญหาราษฎร เพื่อลดการปลุกผี การประกอบอาชีพโดยการทำลาย ทรัพยากรธรรมชาติ และการพัฒนาอย่างยั่งยืนให้เกิดขึ้นแก่ราษฎรในพื้นที่บ้านม้งดอยปูย บ้านม้ง แม่สาใหม่ และบ้านม้งหนองหอย ระหว่างพ.ศ. 2506-2525 จึงเริ่มจากโครงการส่วนพระองค์เป็นหลัก แต่ก็ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการ จัดสรรงบประมาณและกำลังคน หลังจากเกิดโครงการหลวงแล้ว พันธกิจหลักทั้งหมด จึงเป็นหน้าที่ของโครงการหลวง แต่ก็ยังได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานราชการอื่น ๆ เพื่อร่วมกันพัฒนาความยั่งยืน มั่นคง ให้เกิดขึ้นแก่ท้องถิ่น

โครงการหลวง

โครงการหลวง หรือ ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง จัดตั้งขึ้นครั้งแรกในพ.ศ. 2512 คือ ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงอ่างช้าง หรือสถานีเกษตรหลวงอ่างช้าง และต่อมาปีพ.ศ. 2517 ได้จัดตั้งศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่หลอด เมื่อทดลองทั้ง 2 โครงการหลวงประสบผลสำเร็จ จึงได้ขยายโครงการหลวงมากขึ้น ภายหลังปีพ.ศ. 2520 สำหรับโครงการหลวงทุ่งหลวงได้จัดตั้งขึ้นในพ.ศ. 2522 เพื่อช่วยเหลือกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ในเขตลุ่มแม่น้ำวางตอนบน เช่น หมู่บ้านห้วยเตียน ห้วยข้าวสับ ห้วยอีค่าง โป่งสมิ ห้วยตอง หนองเต่า ทุ่งหลวง แม่สะป๊อก ราษฎรในแต่ละหมู่บ้านก็ประสบปัญหาความยากจน แร้นแค้น ส่งผลให้เกิดการแก้ปัญหา โดยการปลุกผี รับจ้างปลุกผี และทำลาย ทรัพยากรธรรมชาติ การแก้ปัญหาในระยะแรกระหว่างพ.ศ. 2516-2525 นอกจากแก้ปัญหาความ แร้นแค้น ยากจนแล้ว ยังต้องแก้ปัญหาทางการเมือง คือ ปัญหาผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ หมู่บ้านดังกล่าวแล้วในเขตลุ่มน้ำวางตอนบน เป็นเขตพื้นที่สีแดง ม.จ. ภิศเดช รัชนี ทรงเขียนบันทึกไว้ว่า

“ชาวบ้านแถวนั้นอยู่ใต้อิทธิพลของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ จึงยากจนมาก บ้านเมืองจะเข้าไปช่วยก็ไม่ได้ เราจะทำอะไรได้ไหมเพื่อบรรเทาความทุกข์ยากของเรา” (ม.จ. ภิศเดช รัชนี, 2551 : 72-73)

เมื่อทรงรับกระแสพระราชดำรัสแล้ว ม.จ.ภิศเดช รัชนี และอาจารย์มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ได้ทรงศึกษาพื้นที่ที่บ้านห้วยตอง หนองเต่า ห้วยข้าวสับ และทุ่งหลวง “เราทราบว่าทุ่งหลวงเป็นคอมมิวนิสต์ 50% แต่หมู่บ้านถัดไป คือ ห้วยข้าวสับ ผกค. แข็งขันมาก เราจึงปล่อยไว้ก่อน” (ม.จ. ภิศเดช รัชนี, 2551 : 73)

เขตหมู่บ้านห้วยข้าวสับ โป่งสมิ และห้วยตอง รวมทั้งหมู่บ้านใกล้เคียง มีผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์จริง แต่ชาวบ้านเล่าว่า พวกนี้ส่วนมากเป็นนักศึกษาหลบหนีเข้าป่า ในพ.ศ. 2516 ออกมาในหมู่บ้านเป็นครั้งคราวเพื่อซื้อเสบียงอาหาร และบางคนก็แนะนำชาวบ้านในการทำมาหากิน นักศึกษาดังกล่าวแล้วผูกมิตรกับชาวบ้าน และชาวบ้านก็ไม่กลัวนักศึกษาดังกล่าวแล้ว (น้อยน้อย ดอยสูงสง่า. สัมภาษณ์, 2 กรกฎาคม 2560)

รูปที่ 6.5 ข้าวออกรวงบ้านโป่งสมิ

อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านห้วยข้าวลีบบางคนให้แนวคิดต่อผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ต่อ ม.จ. ภิศเดช รัชนี เมื่อทรงถามชาวบ้านว่า “คอมมิวนิสต์เล่าไม่ช่วยเหลือ” ชาวบ้านตอบว่า “เฮ้อ มันเอาแต่ปากช่วย” เมื่อทราบความเดือดร้อนเรื่องการขาดแคลนข้าวบริโภค ม.จ. ภิศเดช รัชนี จึงทรงแนะนำเรื่อง ธนาकरข้าวที่บ้านห้วยตอง และให้ไปรับข้าวพระราชทานที่บ้านห้วยตอง เพื่อแก้ปัญหาความเดือดร้อน (ม.จ. ภิศเดช รัชนี, 2551 : 75) การช่วยเหลือ การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าก่อน แล้วจึงดึงชาวบ้านในหมู่บ้านเข้าร่วมโครงการภายหลัง จึงเป็นการแก้ปัญหาที่ยั่งยืน

นายปุลุ บุญลือ อดีตพ่อหลวงบ้านห้วยตองเล่าว่า “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรง ขั้บรถยนต์มาถึงบ้านผม จอดรถบริเวณหน้าบ้าน แล้วพระองค์ท่านเสด็จลงจากรถยนต์พระที่นั่ง ผม รอถวายความเคารพอยู่ก่อนแล้ว ผมก็กราบที่เท้าท่าน ท่านทรงตรัสว่า ท่านจะมาช่วยเหลือพวก เราในการเกษตร จะสร้างโครงการหลวงเพื่อช่วยการเกษตร และสร้างอ่างเก็บน้ำ” (ปุลุ บุญลือ. สัมภาษณ์, 5 กรกฎาคม 2560)

รูปที่ 6.6 นาขั้นบันไดบ้านโป่งสมิ

ต่อมาในปีพ.ศ. 2522 จึงได้ก่อตั้งศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทุ่งหลวงขึ้นในพื้นที่หมู่บ้านห้วยตอง แล้วสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยตองขึ้น เพื่อใช้ในการเกษตร ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทุ่งหลวงได้ช่วยเหลือชาวกะเหรี่ยงในเขตลุ่มน้ำวางตอนบนหลายหมู่บ้าน ได้แก่ บ้านโป่งสมิ บ้านห้วยข้าวสาลี บ้านห้วยอีค่าง บ้านห้วยตอง บ้านหนองเต่า บ้านห้วยทราย และบ้านทุ่งหลวง โครงการช่วยเหลือระยะแรกส่งเสริมด้านพืช ได้แก่ ไม้ผล เช่น พลับ ท้อ สาลี่ อะโวคาโด ฯลฯ ไม้ดอก และผัก ต่อมาก็ทดลองการเลี้ยงสัตว์ แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะขัดแย้งกับวัฒนธรรมกะเหรี่ยง ซึ่งสนใจการทำนา ทำไร่ ทำสวน และเลี้ยงสัตว์แบบปล่อยตามธรรมชาติ เพื่อบริโภคมากกว่าเลี้ยงเพื่อขาย และต้องซื้ออาหารเลี้ยงสัตว์ ทั้งนี้เพราะระบบการยังชีพก่อนพ.ศ. 2535 ชาวบ้านเริ่มพัฒนา ยังมีอุปสรรคในเรื่องการขาดแคลนเงินทุน และเงินลงทุนในการซื้ออาหารสัตว์ แต่ที่สำคัญที่สุดคือขัดแย้งต่อวัฒนธรรมแบบเดิม ซึ่งเลี้ยงสัตว์ไว้ใช้งาน บริโภค และเลี้ยงแบบปล่อยตามธรรมชาติ

ในปัจจุบัน ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทุ่งหลวง ทำให้ชาวกะเหรี่ยงเขตลุ่มน้ำวางตอนบนพัฒนาดีขึ้น ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

หมู่บ้านสหกรณ์สันกำแพงตามพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ ก่อนพ.ศ. 2518 เขตพื้นที่ หมู่ 6 ตำบลสันกำแพง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านใกล้เคียง ในปัจจุบันรวม 6 หมู่บ้าน หรือเรียกว่า หมู่บ้านสหกรณ์สันกำแพงตามพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่เป็นเขตพื้นที่ป่าเต็งรังแล้ง ดินลูกรังแห้งแล้ง กันดาร ติดต่อไปจนถึงเขตตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ในสมัยนั้น (พ.ศ. 2518) ตำบลห้วยแก้วขึ้นอยู่กับอำเภอสันกำแพง พื้นที่ป่าทั้งหมดอยู่ในการดูแลของกรมป่าไม้ กระทรวงการเกษตรและสหกรณ์ มีราษฎรบุกรุกป่าเพื่อเลี้ยงสัตว์ และการทำ

ไร่บ้างแต่ไม่ประสบความสำเร็จ เพราะเกิดจากความแห้งแล้ง และปัญหาของดินลูกรังขาดสารอาหารของพืช

รูปที่ 6.7 การเลี้ยงโคม

ในเขตพื้นที่หมู่ที่ 1 มีลำธารน้ำร้อนไหลผ่าน มีตาน้ำผุดขึ้นสองฝั่งในป่ารก ชาวบ้านใช้ในการต้มหน่อไม้เพื่อขายและบริโภค ไม่มีถนนติดต่อกับหมู่บ้านใกล้เคียง ยกเว้นทางเดิน และบางหมู่บ้านมีทางเกวียน หรือทางวัวต่าง ม้าต่าง ในการลำเลียงสิ่งของ และสินค้า ชีวิตชาวบ้านในเขตรอยต่อระหว่างพื้นที่ราบ ป่าเต็งรังแล้ง และป่าดิบเขาในเขตพื้นที่สูง ดำเนินชีวิตติดต่อกันมาช้านานหลายร้อยปี จนกระทั่งวันที่ 24 มกราคม พ.ศ. 2515 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระกระแสรับสั่งผ่านสำนักพระราชเลขานุการ ในการช่วยเหลือราษฎรที่ยากจนไม่มีที่ดินของตนเอง ได้ถือครองที่ดินเพื่อยู้อาศัย และทำการเกษตรในรูปแบบหมู่บ้านสหกรณ์การเกษตร โดยเกษตรกรจะไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน แต่สามารถใช้ประโยชน์ในที่ดินทำกินตกทอดถึงลูกหลาน (ศูนย์ประสานงานโครงการหมู่บ้านสหกรณ์สันกำแพงตามแนวพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่. ม.ป.ป.)

จากสภาพปัญหาและความกดดันของพื้นที่ดังกล่าวแล้ว ประกอบกับความทุกข์ยากของราษฎรในการยังชีพเพื่อความอยู่รอด พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาช่วยเหลือแก่ราษฎรผู้ทุกข์ยากชาดที่ทำกิน โดยการจัดตั้งโครงการหมู่บ้านสหกรณ์สันกำแพง อันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ในปีพ.ศ. 2518)

ในระยะเริ่มแรกของการดำเนินการตามโครงการ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าแต่งตั้งให้ ฯพณฯ ดร.ประกอบ หุตะสิงห์ อดีตรองนายกรัฐมนตรี เป็นประธานคณะกรรมการโครงการฯ และคณะรัฐมนตรีได้ลงมติเห็นชอบให้แต่งตั้งคณะกรรมการโครงการหมู่บ้านสหกรณ์อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 9 กันยายน พ.ศ. 2518 โดยมีปลัดกระทรวงมหาดไทย ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นรองประธานฯ มีอธิบดีกรมต่าง ๆ และหัวหน้าส่วนราชการที่

เกี่ยวข้องเป็นกรรมการ โดยมีเลขาธิการสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบทเป็นกรรมการและเลขานุการ (โครงการสหกรณ์หมู่บ้านสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่, ม.ป.ป.)

สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท ได้ขอใช้พื้นที่ป่าไม้แม่สอน จากกรมป่าไม้ เนื้อที่ประมาณ 22,296.25 ไร่ นำมาจัดสรรให้ราษฎรเข้าทำประโยชน์ และกันไว้เป็นพื้นที่สมบัติส่วนกลางจำนวน 9,264 ไร่ ส่วนที่เหลืออีกจำนวน 13,032.25 ไร่ เป็นพื้นที่ป่าไม้ และภูเขา ไม่เหมาะที่จะนำมาจัดสรรเพื่อการเกษตร (โครงการสหกรณ์หมู่บ้านสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่, ม.ป.ป.)

การคัดเลือกเกษตรกรไว้ที่ทำการเข้าสู่โครงการ ได้คัดเลือกเกษตรกรในอำเภอดอยสะเก็ด อำเภอเมือง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดน่าน จังหวัดเชียงราย จังหวัดลำพูน จังหวัดลำปาง จังหวัดกำแพงเพชร จังหวัดพะเยา และจังหวัดแม่ฮ่องสอน เข้าร่วมโครงการฯ โดยสมาชิกได้รับการจัดสรรที่ดินเป็นที่อยู่อาศัยครอบครัวละ 2,000 ตารางวา และที่ดินสำหรับเกษตรกรครอบครัวละ 4-7 ไร่ และต่อมาได้มีการจัดตั้งสหกรณ์การเกษตรหมู่บ้านสหกรณ์สันกำแพง จำกัด เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2524 (โครงการสหกรณ์หมู่บ้านสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่, 2553)

ในท่ามกลางความแห้งแล้งและกันดาร ในระยะแรกก่อนพ.ศ. 2540 สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท ได้จัดแบ่งที่ดินให้ราษฎรตามข้อตกลงดังกล่าวมาแล้ว ได้มีการสร้างถนน สร้างอ่างเก็บน้ำทุกหมู่บ้าน เพราะพื้นที่ดังกล่าวแล้ว กันดารน้ำ การเพาะปลูกไม่ได้ผล เพราะดินไม่ดี และขาดแคลนน้ำ ปลูกได้เฉพาะพืชทนแล้ง จึงได้มีการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ เช่น ไก่ เป็ด หมู เพื่อยังชีพ และได้ส่งเสริมการเลี้ยงโคนมในระบบการผลิตเพื่อขาย ในอ่างเก็บน้ำมีการปล่อยพันธุ์ปลา เพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านเลี้ยงปลา

การประกอบอาชีพระยะเริ่มแรก ก่อนพ.ศ. 2530 ค่อนข้างลำบาก เพราะกำลังพัฒนา ยังขาดแคลนน้ำ ประกอบกับดินลูกรังแห้งแล้ง การเพาะปลูกจึงไม่ได้ผล มีการบำรุงดิน ปลูกพืชตระกูลถั่วทำให้ดินดีขึ้น แต่ก็ได้ผลอย่างล่าช้า จึงเปลี่ยนจากวิธีการส่งเสริมการกสิกรรม มาสู่การเลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภคและเหลือขาย ส่งเสริมให้มีการเลี้ยงโคนมเป็นอาชีพหลัก ทำให้ชีวิตความอยู่ในระบบการผลิตแบบยังชีพ ซึ่งราษฎรมีรายได้เดือนละ 2,000-4,000 บาท ก็เปลี่ยนเป็นเดือนละ 10,000-30,000 บาท หรือบางคนก็มากกว่านั้น ในระบบการผลิตเพื่อขาย แต่รายจ่ายก็เพิ่มขึ้นกว่าเดิม (สมนึก จิโน. สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2561)

การพัฒนาโครงการสหกรณ์หมู่บ้านสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ จุดเริ่มต้นเกิดจากหน่วยงานหลัก คือ สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท ในการจัดแบ่งพื้นที่ สร้างถนน และอ่างเก็บน้ำ ต่อมาหน่วยงานอื่น ๆ ได้แก่ สำนักงานประมงจังหวัดเชียงใหม่ ศูนย์วิจัยพัฒนาประมงน้ำจืดเชียงใหม่ ส่วนโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สำนักพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยี การประมง กรมประมง สถานีพัฒนาที่ดินเชียงใหม่ สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 6 เข้ามาร่วมปฏิบัติงานจนถึงปัจจุบันนี้ สำหรับสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท ผู้มีบทบาทในครั้งแรก ในปีพ.ศ. 2545 ได้เปลี่ยนเป็นกรมทางหลวงชนบท ดังนั้น บทบาทการพัฒนาโครงการสหกรณ์หมู่บ้านสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ จึงลดน้อยลง เหลือแต่เพียงการสร้างถนน อย่างไรก็ตาม การก่อสร้างรากฐาน ซึ่งนำไปสู่ความสำเร็จเป็นบทบาทเริ่มต้นที่สำคัญของสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท ในการตอบสนองโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริหลาย ๆ พื้นที่ หลายโครงการก่อนก่อนพ.ศ. 2545

ความสำเร็จของโครงการสหกรณ์หมู่บ้านสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เกิดจากแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมอบหมายให้คณะกรรมการโครงการหมู่บ้านสหกรณ์สันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีปลัดกระทรวงมหาดไทยเป็นประธานกรรมการ ได้มอบหมายงานระยะแรกในการปรับปรุงพื้นที่ และคัดเลือกราษฎรเข้าอยู่อาศัย ให้สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบทเป็นหน่วยงานบุกเบิก และร่วมงานกับฝ่ายเกี่ยวข้องในกระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ การทำงานแบบประสานงานตามเป้าหมายที่วางไว้ จึงทำให้โครงการสหกรณ์หมู่บ้านสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ บรรลุเป้าหมาย ราษฎรอยู่ดี กินดี บนความพอเพียง

ราษฎรในเขตสหกรณ์ทั้ง 6 หมู่บ้าน มีความพร้อมด้านปัจจัยการผลิต เช่น ถนน ไฟฟ้า กระปริปา อ่างเก็บน้ำ มีอาชีพหลัก คือ การเลี้ยงโคนม การจักสาน การเกษตร การผลิตหัตถกรรมเครื่องใช้ และของที่ระลึก การค้าขาย จากแผ่นดินที่เคยแห้งแล้ง กันดาร รกร้าง ขาดถนนหนทาง ก่อนปีพ.ศ. 2518 ก็ได้รับการพัฒนาดีขึ้นภายใต้โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริหมู่บ้านสหกรณ์อำเภอสันกำแพงตามพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่

รูปที่ 6.8 ฟางข้าวอาหารชนิดหนึ่งของโคนม

โครงการพัฒนาพื้นที่ห้วยลาน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริดังกล่าวแล้ว ตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 8 บ้านปาง ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ก่อนพ.ศ. 2532 ราษฎรในเขตบ้านปางประกอบอาชีพการเกษตรแบบพึ่งพิงธรรมชาติ ปลุกข้าว พืชผักสวนครัวตามฤดูกาลเพื่อบริโภค เลี้ยงสัตว์ เช่น วัวควาย ไก่ใช้งาน เลี้ยงไก่ หมู เพื่อบริโภคและขายบ้าง นอกจากนี้ยังมีการปลุกข้าวโพด ผัก ยาสูบ อ้อยตามแนวริมห้วย โดยอาศัยแหล่งน้ำธรรมชาติ ถนนหนทาง มีแต่ทางเกวียนและถนนดินลูกรัง ในการติดต่อกับอำเภอ ขาดระบบไฟฟ้า และการประปา รวมทั้งสาธารณูปโภคอื่น ๆ (ณรงค์ กันทะพงศ์ และกลุ่มเกษตรกร. สัมภาษณ์, 12 สิงหาคม 2560) เนื่องจากในระบบการผลิต

แบบยังชีพ ชาวบ้านมีวัตถุประสงค์ในการผลิตเพื่อบริโภคมากกว่าการผลิตเพื่อขาย ประกอบกับ ปัจจัยกระตุ้นในการใช้เงินมีน้อยกว่าสมัยปัจจุบัน รายได้เป็นเงินต่อเดือนจึงมีน้อย ประมาณ 2,000-4,000 บาท แต่ชาวบ้านกลุ่มเกษตรกรก็อธิบายว่าไม่เดือดร้อน ไม่ขาดแคลน พอมิ พอกิน เพราะ ค่าใช้จ่ายน้อย เงินเก็บสะสมหรือเงินออมในการซื้อที่ดินเพื่อการเกษตร และการศึกษาเล่าเรียนของ บุตรหลาน การดำรงชีวิตจึงอยู่อย่างค่อนข้างประหยัด อดออม ไม่หรูหราฟุ่มเฟือยเหมือนปัจจุบัน บางปีเกิดปัญหาภัยธรรมชาติก็อดอยากขาดแคลนบ้าง (จินดา ยะคำ และกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร. สัมภาษณ์, 21 กรกฎาคม 2560)

แนวพระราชดำริสร้างอ่างเก็บน้ำแม่ผาแพน

อ่างเก็บน้ำแม่ผาแพน ตั้งอยู่หมู่ที่ 6 ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ใน เขตพื้นที่ดังกล่าวแล้วประชาชนขาดแคลนน้ำในการเกษตรกรรม

ในวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2520 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระราชมดำเนิรเยี่ยม ราษฎร โครงการหมู่บ้านสหกรณ์สันกำแพง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ มีราษฎรตำบล ออนใต้เดินทางมาเฝ้ารับเสด็จฯ และถวายแผนผังเพื่อขอพระราชทานสร้างอ่างเก็บน้ำในบริเวณลำน้ำ แม่ผาแพน เพื่อส่งน้ำให้ประชาชนในพื้นที่ตำบลออนใต้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงเสด็จฯ ทอดพระเนตรสถานที่ดังกล่าว และมีพระกระแส รับสั่งแก่พ่อหลวงอุดทา อินตายง ผู้ใหญ่บ้านในขณะนั้น และราษฎร โดยพระราชทานหลักการ 3 ประการ สรุปได้ดังนี้

1. เงินมีน้อย เมื่อสร้างอ่างเก็บน้ำให้แล้ว คุณลองส่งน้ำให้ช่วยกันทำเอง
2. เมื่อสร้างให้แล้ว อย่าแย่งกันใช้น้ำ
3. ที่ดินข้างเคียง อย่างแย่งกันถือครอง

สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท (รพช.) ได้ดำเนินการสำรวจบริเวณที่จะก่อสร้างอ่างเก็บน้ำ พบว่า สภาพภูมิประเทศเป็นผาหินสูงชัน เป็นหินปูน และมีฐานรากเป็นหินทราย อันเป็นอุปสรรคที่ สำคัญ จึงได้มีการศึกษาเพิ่มเติมจนมีความมั่นใจว่าสามารถก่อสร้างอ่างเก็บน้ำแห่งนี้ได้

ต่อมาเมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2523 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เสด็จฯ ทรงเยี่ยมโครงการ หมู่บ้านสหกรณ์สันกำแพง และหมู่บ้านใกล้เคียง ทรงมีพระราชกระแสรับสั่งเกี่ยวกับการจัดหา น้ำให้กับโครงการหมู่บ้านสหกรณ์สันกำแพง และหมู่บ้านใกล้เคียง โดยให้สำนักงาน รพช. พิจารณา ดำเนินการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำแม่ผาแพน ตามที่กราบบังคมทูลเสนอผลการสำรวจ เพื่อส่งน้ำให้พื้นที่ การเกษตรบ้านแม่ผาแพนและหมู่บ้านบริเวณใกล้เคียง ที่ระบบส่งน้ำจากอ่างเก็บน้ำชลประทาน แม่เลาส่งไม่ถึง

สำนักงาน รพช. ได้ดำเนินการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำแม่ผาแพน บริเวณหมู่ที่ 6 ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่เมื่อเดือนเมษายน 2524 แล้วเสร็จในเดือนกันยายน 2525

อ่างเก็บน้ำแม่ผาแพนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีลักษณะเป็นเขื่อนดิน สันเขื่อนกว้าง 8 เมตร สูง 25 เมตร ยาว 335 เมตร ความจุ 3,120,000 ลูกบาศก์เมตร โดยมีปริมาณน้ำเฉลี่ยทั้งปีไหล ลงสู่อ่าง 7.15 ล้านลูกบาศก์เมตร

ต่อมาได้ก่อสร้างระบบท่อและคลองส่งน้ำระบบเปิดรวม 2 ฝั่ง คือฝั่งซ้ายเป็นท่อส่งน้ำขนาด เส้นผ่าศูนย์กลาง 0.30 เมตร ยาว 2,000 เมตร และเป็นคลองส่งน้ำยาว 325 เมตร ส่วนฝั่งขวาเป็น

ท่อส่งน้ำขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางขนาด 0.30 เมตร ยาว 2,600 เมตร เป็นคลองส่งน้ำยาว 100 เมตร ในปีงบประมาณ 2530 ได้ก่อสร้างระบบส่งน้ำเพิ่มเติมแยกจากท่อฝั่งซ้าย เป็นท่อขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 0.20 เมตร ยาว 1,375 เมตร และเป็นคลองส่งน้ำปูนคอนกรีตตัวไอ 643 เมตร และมีการวางระบบท่อน้ำตลอดจนคลองส่งน้ำเพิ่มเติม จนมีความยาวรวม 8,240 เมตร เพื่อส่งน้ำให้แก่พื้นที่เพาะปลูกอาณาเขตกว้างขวาง (โครงการอ่างเก็บน้ำแม่ผาแพนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2010)

หลังจากมีการปฏิรูปราชการเมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2545 ได้โอนกิจการบริหารทรัพยากรน้ำให้แก่กรมทรัพยากรน้ำ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รับดำเนินการต่อมาทุกอ่างเก็บน้ำ จนกระทั่งปัจจุบันนี้

การสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยลาน

อ่างเก็บน้ำห้วยลาน ตั้งอยู่ที่บ้านปาง หมู่ที่ 8 ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปยังห้วยลาน เมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2530 ราษฎรได้ทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาถึงความกั้นคดและขาดแคลนน้ำ พระองค์ได้ทรงวินิจฉัยถึงความเหมาะสมของบริเวณสถานที่ที่จะก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยลาน และมีกระแสพระราชรับสั่งให้สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท พิจารณาดำเนินการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยลานให้สามารถกักเก็บน้ำได้ 5 ล้านลูกบาศก์เมตร เพื่อส่งน้ำไปยังพื้นที่เพาะปลูกของบ้านปาง หมู่ที่ 8 บ้านป่าห้า หมู่ที่ 9 บ้านป่าตึง หมู่ที่ 7 บ้านริมออนใต้ หมู่ที่ 5 บ้านป่าแะ หมู่ที่ 4 บ้านป่าเหียง หมู่ที่ 1 และบางส่วนของพื้นที่ตำบลแช่ช้าง ซึ่งกั้นคดน้ำ (ตามรอยพระราชดำริ อ่างเก็บน้ำแม่ผาแพน, ม.ป.ป)

รูปที่ 6.9 อ่างเก็บน้ำห้วยลาน

ในวันที่ 5 มีนาคม พ.ศ. 2530 ทรงมีพระกระแสรับสั่งให้ดำเนินการพัฒนาบริเวณพื้นที่ห้วยลาน อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ สรุปได้ดังต่อไปนี้

1. ให้สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท (รพช.) พิจารณาก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยลานบริเวณบ้านปาง หมู่ที่ 8 ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อส่งน้ำให้พื้นที่ในเขตตำบล

เมื่ออนใต้ ให้แล้วเสร็จสามารถเก็บกักน้ำได้ทันในฤดูฝน และก่อสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กอีก 2 แห่ง คือ อ่างเก็บน้ำดอนโตนและอ่างเก็บน้ำห้วยป่าไร่ เพื่อส่งน้ำให้กับกิจกรรมพัฒนาด้านป่าไม้และด้าน ประมง

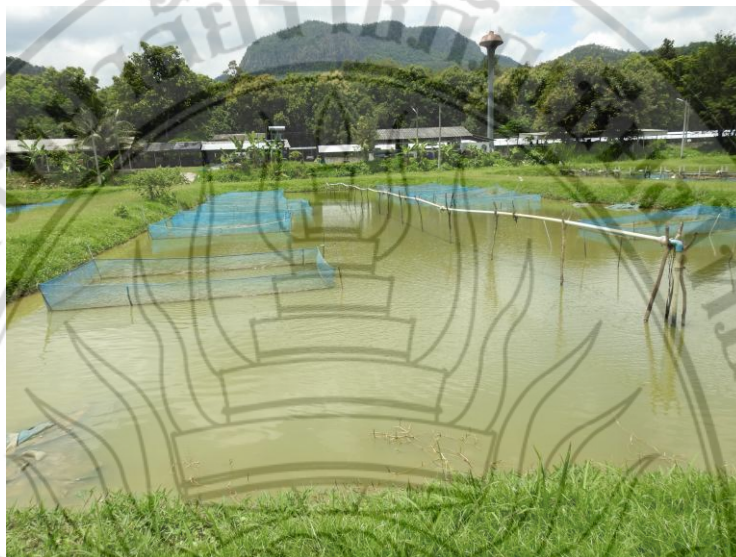
รูปที่ 6.10 พื้นที่ป่าไม้ห้วยลานหลังการฟื้นฟู

2. ให้กรมป่าไม้พิจารณาดำเนินการจัดตั้งสถานีเพาะชำกล้าไม้ และดำเนินการปลูกป่า เพื่อพัฒนาพื้นที่ต้นน้ำห้วยลาน (ซึ่งปัจจุบันราษฎรได้บุกรุกแผ้วถางยึดคือครอบครองปลูกอ้อย) เพื่อพัฒนาให้เกิดความชุ่มชื้นบริเวณอ่างเก็บน้ำ เหมือนกับที่ได้ดำเนินการที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนา ห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

รูปที่ 6.11 สำนักงานฝ่ายป่าไม้

3. ให้กรมประมงพิจารณาดำเนินการจัดตั้งสถานีประมงขนาดเล็ก และแพร่พันธุ์ปลาในอ่างเก็บน้ำห้วยลาน เพื่อเป็นการขยายพันธุ์ปลาแจกจ่ายให้ราษฎรในหมู่บ้านบริเวณนี้ โดยพิจารณาจัดตั้งกลุ่มผู้เลี้ยงปลา เพื่อประโยชน์ในการบริหารการจับปลา และเลี้ยงปลาเป็นอาชีพด้วย

รูปที่ 6.12 สถานีประมงดอยโตน

4. การดำเนินงานทั้งทางด้านป่าไม้ และด้านประมง ขอให้นำผลการทดลองของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ มาดำเนินการเพื่อที่จะขยายผลการทดลองที่เห็นว่าเหมาะสมแล้ว ให้เป็นประโยชน์แก่พื้นที่อื่นต่อไป (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริอ่างเก็บน้ำห้วยลาน. ม.ป.ป.)

ในวันเดียวกันนั้น คือวันที่ 5 มีนาคม พ.ศ. 2530 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับการสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยลานว่า

“...โครงการอ่างเก็บน้ำห้วยลานมีความเหมาะสมมากที่จะดำเนินการทั้งในด้านการจัดหาน้ำให้แก่พื้นที่เพาะปลูก และในการจัดตั้งสถานีป่าไม้ และสถานีประมงขนาดเล็กในพื้นที่นี้ให้สอดคล้องเกื้อกูลกันต่อไป ในเรื่องป่าไม้ และการประมงนั้น ขอให้นำผลการทดลองของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ มาดำเนินการในเรื่องของป่าไม้ การประมง และมีวัตถุประสงค์ที่จะขยายผลการทดลองที่เห็นว่าเหมาะสมแล้ว ให้เป็นประโยชน์แก่พื้นที่อื่น ๆ ต่อไป...” (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อ่างเก็บน้ำห้วยลาน. ม.ป.ป.)

รูปที่ 6.13 บ่อนูบาลลูกปลาสถานีประมงดอยโตน

จากแนวพระราชดำริดังกล่าวแล้ว สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท (รพช.) ได้จัดสร้างอ่างเก็บน้ำ 3 อ่าง คือ อ่างเก็บน้ำห้วยลาน อ่างเก็บน้ำดอยโตน และอ่างเก็บน้ำห้วยป่าไร่ กรมประมง จัดสร้างสถานีประมงเพื่อการเพาะเลี้ยงขยายพันธุ์ปลา และกรมป่าไม้ได้จัดตั้งสำนักงานฝ่ายป่าไม้ เพื่อการฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำ อนุรักษ์ป่า ป่าปลูกป่า ป่าปลูกห้วย เพาะพันธุ์ต้นกล้าไม้ ก่อสร้างฝายต้นน้ำ ลำธาร และวิจัยเกี่ยวกับต้นรักและการพัฒนาอย่างรัก หรือโครงการอนุรักษ์ต้นรักและภูมิปัญญาการ เเจาะเก็บยางรัก ตามพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

จากพระราชดำริดังกล่าว ทำให้หน่วยงานราชการต่าง ๆ ในขณะนั้นประกอบด้วยสำนักงาน เร่งรัดพัฒนาชนบท (รพช.) สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี กรมป่าไม้ กรมประมง กรมชลประทาน สังกัด กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กรมการปกครอง สังกัดกระทรวงมหาดไทย และการพัฒนาชุมชน รวมทั้งองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและราษฎรได้ร่วมกันพัฒนาโครงการพัฒนาพื้นที่ห้วยลาน โดย สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท ได้สร้างอ่างเก็บน้ำห้วยลาน โดยสร้างคันดินกั้นน้ำ และมีประตูระบาย น้ำ เพื่อให้ไหลไปตามลำห้วย และคลองส่งน้ำ ต่อจากนั้นได้สร้างอ่างเก็บน้ำดอยโตน และอ่างเก็บน้ำ ห้วยป่าไร่ ได้สร้างถนนจากหมู่บ้านผ่านป่าไปยังอ่างเก็บน้ำทั้งสาม และสถานีประมง

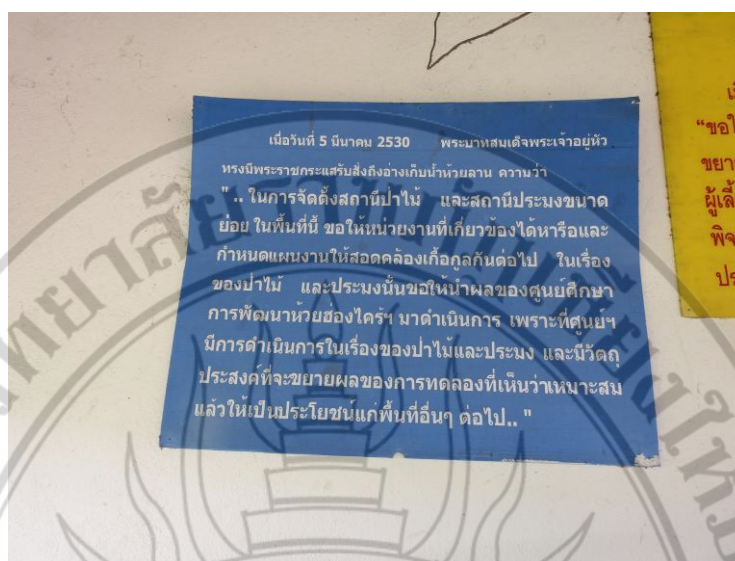
แนวพระราชดำริในการช่วยเหลือราษฎร ได้รับการตอบสนองจากหน่วยราชการต่าง ๆ และ ราษฎรเป็นอย่างดี ราษฎรได้ถวายที่ดินที่บุกรุกป่าเพื่อทำไร่ ปลูกฝิ่น ปลูกข้าวโพด ปลูกอ้อย และ ยาสูบ ให้แก่รัฐบาล เพื่อให้กรมป่าไม้ฟื้นฟูอนุรักษ์ป่า ให้เป็นบ่อเกิดของทรัพยากรชีวภาพและต้นน้ำ ลำธารต่อไป หน่วยราชการได้จัดการส่งเสริมพัฒนาอาชีพแก่ราษฎร จัดการรวมกลุ่มอาชีพ เช่น กลุ่ม เกษตรกร กลุ่มจักสาน กลุ่มทอผ้า กลุ่มท่องเที่ยว และโฮมสเตย์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการ

ส่งเสริมด้านการเกษตรอินทรีย์ ผลิตปุ๋ยหมัก ปุ๋ยน้ำ และยาขับไล่ศัตรูพืชประเภทอินทรีย์ มีการส่งเสริมการเพาะเห็ด การเลี้ยงไก่ การเลี้ยงสุกรอินทรีย์ การเลี้ยงกบ การเลี้ยงปลา เป็นต้น

รูปที่ 6.14 พุงนบ้านปาง ห้วยลาน

จากการช่วยเหลือราษฎรโดยผ่านโครงการพัฒนาพื้นที่ห้วยลานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ดังกล่าวแล้วซึ่งเริ่มต้นตั้งแต่ พ.ศ. 2530 ผ่านไป 30 ปี พ.ศ. 2560 จนถึงปัจจุบัน ราษฎรก็มีชีวิตความเป็นอยู่ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม พัฒนาดีขึ้นอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ประชาชนเกือบทุกครัวเรือนยังยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงทุก ๆ ครัวเรือน มากกว่าร้อยละ 25 การอนุรักษ์ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ดำเนินไปด้วยดี ควบคู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แต่เนื่องจากพื้นที่ห้วยลานมีความเจริญ สะดวก สบายมากขึ้น และอยู่ใกล้ขีดธรรมชาติ ดังนั้นการขายที่ดิน หรือการเปลี่ยนที่นา ที่สวน เป็นพื้นที่บ้านพักอาศัยของบุคคลภายนอกหมู่บ้านก็เริ่มปรากฏขึ้นบ้าง แต่ยังเบาบาง

รูปที่ 6.15 พระราชาคณะรับสั่งในการจัดตั้งสถานีประมง